

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ**

**Департман за економику пољопривреде
и социологију села**

Вања Кљајић

дипл. агроекономиста

**ПРЕДУЗЕТНИШТВО КАО ФАКТОР РУРАЛНОГ
РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

МАСТЕР РАД

Нови Сад, 2025.

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ**

**Департман за економику пољопривреде
и социологију села**

Кандидар

Вања Кљајић

Ментор

Проф. др Мирела Томаш Симин

**ПРЕДУЗЕТНИШТВО КАО ФАКТОР РУРАЛНОГ
РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
МАСТЕР РАД**

Нови Сад, 2025.

КОМИСИЈА ЗА ОЦЕНУ И ОДБРАНУ МАСТЕР РАДА:

Проф. др Мирела Томаш Симин, ванредни професор,
У.Н.О. Аграрна економија и рурални развој,
Пољопривредни факултет,
Универзитет у Новом Саду
Нови Сад, ментор

Проф. др Катарина Ђурић, редовни професор,
У.Н.О. Аграрна економија и рурални развој,
Пољопривредни факултет,
Универзитет у Новом Саду
Нови Сад, председник

Проф. др Владислав Зекић, редовни професор,
У.Н.О. Рачуноводство и економика
пољопривредних газдинстава,
Пољопривредни факултет,
Универзитет у Новом Саду
Нови сад, члан

САДРЖАЈ:

1. УВОД.....	1
2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА.....	3
3. РАДНЕ ХИПОТЕЗЕ.....	5
4. МЕТОД РАДА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА	6
5. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА.....	7
5.1. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ ПРЕДУЗЕТНИШТВА.....	7
5.1.1. Историјски развој предузетништва	8
5.1.2. Фактори који утичу на развој предузетништва	14
5.1.3. Пожељне особине предузетника и менталне препреке у развоју предузетништва	15
5.2. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА	17
5.2.1. Принципи политике руралног развоја.....	22
5.2.2. Димензије руралног развоја	23
5.2.3. Рурални развој у Републици Србији.....	27
5.3. УЛОГА ПРЕДУЗЕТНИШТВА У ПРИВРЕДНОМ РАЗВОЈУ ЈЕДНЕ ЗЕМЉЕ	28
5.4. АГРАРНО ПРЕДУЗЕТНИШТВО.....	30
5.4.1. Могуће подстицајне мере државе за развој предузетништва у руралним срединама	33
5.4.2. Аграрно предузетништво у Републици Србији.....	35
5.5. SWOT АНАЛИЗА	38
6. ЗАКЉУЧАК.....	44
7. ЛИТЕРАТУРА.....	46
8. ПРИЛОЗИ	49

ПРЕДУЗЕТНИШТВО КАО ФАКТОР РУРАЛНОГ РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Резиме

Предузетништво представља значајан покретач руралног развоја у Републици Србији, доприносећи економском расту, отварању нових радних места и побољшању квалитета живота у руралним подручјима. Развој малих и средњих предузећа подстиче иновације и ефикасно коришћење локалних ресурса. У Србији, предузетничке иницијативе у областима пољопривреде, туризма и прераде хране играју кључну улогу у смањењу миграције становништва из руралних у урбане средине. Државне мере подршке, попут субвенција, обука и саветодавних служби, додатно стимулишу развој предузетништва. Унапређење инфраструктуре и приступа финансијама кључни су фактори за јачање овог сектора. Предузетништво се истиче као важан инструмент за постизање одрживог руралног развоја и економске стабилности у Републици Србији.

Кључне речи: предузетништво, рурална подручја, рурални развој

Summary

Entrepreneurship represents a significant driver of rural development in the Republic of Serbia, contributing to economic growth, job creation and improved quality of life in rural areas. The development of small and medium-sized enterprises encourages innovation and the efficient use of local resources. In Serbia, entrepreneurial initiatives in agriculture, tourism, and food processing play a key role in reducing population migration from rural to urban areas. Government support measures, such as subsidies, training, and advisory services, further stimulate entrepreneurial growth. Improving infrastructure and access to finance are crucial factors for strengthening this sector. Entrepreneurship stands out as an important tool for achieving sustainable rural development and economic stability in Republic of Serbia.

Keywords: entrepreneurship, rural areas, rural development

1. УВОД

У овом раду говориће се нешто више о значају предузетништва, као и о руралном развоју, а највећа пажња посветиће се утицају предузетништва, као економског фактора, на рурални развој једне земље. Тема која ће се у овом раду обрађивати доста је широка и предмет је анализе великог броја аутора.

Ограничења која успоравају развој руралних подручја проблем су са којима се суочава не само наша држава, већ и цео регион. Анализом ове теме потребно је доћи до сазнања какву улогу аграрно предузетништво има и може имати приликом руралног развоја како наше земље, тако и шире.

Фактори развоја пољопривреде су се временом мењали и допуњавали са развојем привреде једне земље, као и са мењањем целокупног система привређивања. Међутим, фактор развоја који постоји од самог настанка пољопривреде, јесте предузетништво (Вукотић и сар, 2018).

Предузетништво, односно мала и средња предузећа, представљају један од одлучујућих чинилаца убрзања привредног и руралног развоја једне земље. Предузетништво у пољопривреди је један од фактора који утиче на бржи економски развој, у смислу бољег искоришћавања природних ресурса, повезивања пољопривреде са другим привредним гранама, повећање запослености итд (Вукотић и сар, 2018).

Предузетништво је као пословни концепт и филозофија присутно у свакој сфери људског друштва, а за потребе ове дисциплине посебно је важна област производње и услуга. Истраживања показују да предузетништво највећу афирмацију и најбоље резултате остварује у оним областима које пружају највише иновативних шанси и решења.

Без сумње, у савременом друштву не постоји пословна област која уопште не поседује елементе предузетништва. У савременом свету који карактерише све чешћи губитак сигурности посла на дуги рок, велики број људи доживљава предузетништво као оптималан начин да обезбеде сигурност посла, а самим тим и сопствену сигурност.

Они појединци који имају способност да уоче пословну прилику, односно који у проблему виде шансу, јесу управо особе које се означавају као предузетници (Меловић, 2015).

С обзиром да се предузетништво показало као битан развојни ресурс, потребно је донети мере којима ће се становништво руралних подручја мотивисати и подстаћи да предузму предузетнички подухват и оснују сопствени бизнис, што ће резултирати и позитивним утицајем на рурални развој једне земље.

2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Као закономерност економског развоја јавља се потреба да се ублаже разлике у степену развијености између села и града. То је један од разлога све веће потребе и све већег интересовања за изучавањем руралног развоја. Истраживањем ове теме настоји се доћи до сазнања о томе какву улогу има и може да има предузетништво у руралном развоју Републике Србије. Истраживања руралних подручја све чешће указују на бројне предности које ова подручја имају у односу на градове. Неке од предности јесу зелене површине, мање загађена вода, ваздух и земљиште, мир и тишина, простор за игру и одмор, домаће животиње.

С обзиром да се предузетништво у развијеним земљама показало као битан развојни ресурс, намеће се потреба да се истраже мере којима би се становништво руралних подручја у нашој земљи могло мотивисати и подстаћи на предузимање предузетничких подухвата и оснивање сопствених бизниса, што би резултирало позитивним утицајем на рурални, а тиме и укупни развој наше земље.

Улога предузетништва у привредном и опште - друштвеном развоју једне заједнице је вишеструко значајна. Развој предузетништва може да допринесе привредном напретку једне заједнице на више начина. Како у нашој земљи постоје евидентне разлике у развијености урбаних и руралних подручја, основни циљ истраживања је да се сагледа у којој мери је предузетништво фактор развоја руралних подручја.

Не мање важан циљ је да се сагледају подстицајне мере које користи држава, чија је одговорност да, кроз макроекономске политике које спроводи, подстакне предузетништво.

Институције система требале би, путем стимулишуће пореске и кредитне политике, као и јачања предузетничке инфраструктуре, да обезбеђују повољне услове и амбијент за предузетништво. Такође, пожељни су и подстицаји државе у виду помоћи у тржишном пласирању, едукацији, техничкој и финансијској подршци.

Улога државе заправо је да створи адекватан предузетнички екосистем. Имајући у виду значај и позитиван утицај предузетништва на привреду и запошљавање, може се рећи да је систем подршке предузетништву у већини земља, укључујући и Србију, и даље на знатно нижем нивоу од оног који оно заслужује.

3. РАДНЕ ХИПОТЕЗЕ

Полазне претпоставке, односно, *хипотезе* истраживања у раду су:

- Предузетништво позитивно утиче на рурални развој.
- Предузетништво није довољно развијено (заступљено) у руралним подручјима Републике Србије.
- Подстицајне мере државе позитивно утичу на развој предузетништва у руралним подручјима Републике Србије.

Резултати истраживања на основу постављених хипотеза ће показати да ли предузетништво можемо да сматрамо развојним фактором и да ли оно може да допринесе руралном развоју Републике Србије. Такође, резултати ће показати у ком степену је предузетништво развијено (заступљено) у нашим руралним подручјима, као и да ли држава својим подстицајним мерама позитивно утиче на развој предузетништва у руралним подручјима.

4. МЕТОД РАДА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

Током писања рада биће коришћено неколико научних метода. У питању су пре свега методе које се уобичајено примењују у друштвено-хуманистичким наукама, а то су методи анализе, синтезе, дескрипције, компарације (упоређивања) и слично.

У раду је неопходно узети у обзир и историјски метод. Овај метод је битан, с обзиром да је предузетништво, али и рурални развој, феномени који постоје неколико деценија, а различито су дефинисани током овог периода. Примењиваће се и социолошки метод, имајући у виду да је предузетништво, као фактор руралног развоја, процес који се одвија у конкретним друштвеним условима.

Као извори података користиће се различите врсте релевантне литературе, као што су уџбеници који се односе на предметну тематику, научни радови, интернет извори итд.

У раду ће се користити и SWOT анализа, која представља технику стратегијског менаџмента, путем које се уочавају стратегијски избори довођењем у везу снага и слабости интерног окружења, са шансама и претњама у екстерном окружењу. Подаци који се добију SWOT анализом могу да се користе за доношење важних стратешких одлука.

5. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

5.1. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ ПРЕДУЗЕТНИШТВА

Ко је предузетник? Шта је предузетништво, а шта процес предузетништва? Ова питања, која се све чешће постављају, указују на све већи интерес на националном и светском нивоу за предузетништво – код појединаца, професора, студената и државних службеника. Упркос значају, јасна и општеприхваћена дефиниција предузетништва још увек не постоји (Авлијаш и сар, 2013).

Историјски посматрано, многи аутори покушавали су да дефинишу појам предузетништва на јединствен начин. У литератури се може пронаћи велики број различитих дефиниција овог појма. Често се наводи да има онолико дефиниција колико има и аутора.

Предузетништво се може дефинисати као способност да се на основу креативне човекове економске делатности и ограничених производних чиниоца формира одређена ефикасна привредна делатност. Такође, можемо дефинисати предузетништво и као процес стварања нечег новог, улагањем неопходног времена и напора, уз претпоставку пратећих финансијских, физичких и друштвених ризика (Јовановић, 2015).

Предузетништво је другачије од свих других пословних активности, јер га условљава променљиво окружење, с обзиром да је на тржишту масовна промена хетерогених производа и услуга. Да би предузетнички подухват био успешан, неопходно је да идеја за пословни подухват буде идентификовани захтев потрошача на тржишту. Поред тога, неопходно је извршити и детаљну анализу спољашњег и унутрашњег окружења (Матић и сар, 2022).

Предузетништво је заступљено у свим врстама и областима пословања. То значи да је предузетништво присутно како у традиционалним врстама посла, тако и у високо

технолошким пословима, да је присутно у предузећима свих величина, свим власничким структурама и профитним и непрофитним предузећима.

Некада се термини „предузелник” и „приватник” користе као синоними, што је врло погрешно, јер сви приватници нису предузелници и немају организационе вештине које доприносе увећавању њиховог ангажованог капитала.

Само оно лице које организује неки посао са циљем да присвоји добит, али и сноси ризик тог посла, које стално иновира, ствара шансе, избегава ризике, уочава претње и тражи нове могућности, поседује ту значајну организацину вештину која се назива предузелништво. Такође, нису сви власници предузећа предузелници, као што нису сва мала предузећа предузелничка предузећа. (Јовановић, 2015).

5.1.1. Историјски развој предузелништва

Иако се предузеће као масовни феномен појавило тек у XV веку, концепт предузелништва вуче корене још од XII века, док се академска изучавања овог феномена везују за XVIII век (Меловић, 2015).

Реч „предузелништво“ потиче од француске речи „entreprendre“, што значи предузети, урадити нешто. Предузелништво је од настанка до данас било предмет расправа многих економиста. Према критеријуму времена у којем су настале концепције о предузелништву, можемо их сврстати у неколико група:

- Класична економска мисао;
- Неокласична економска мисао и
- Савремени приступ у развоју предузелништва (Меловић, 2015).

Класична економска мисао обухвата доприносе до краја XIX века. У литератури се често среће под појмом политичка економија. Према критеријуму простора, у оквиру ове школе може се издвојити неколико приступа (школа):

- Британска школа,
- Француска школа,
- Аустријска школа,
- Немачка школа и
- Америчка школа (Меловић, 2015).

Када је у питању *британска школа*, најзначајнији представник је **Adam Smith**. Он у свом делу „Богатство народа“ (1776) говори о предузетничкој активности која се одвија кроз: марљивост и штедљивост, пословне шпекулације и пословне иновације.

Слика бр. 1: Adam Smith

Извор: <https://thegreatthinkers.org/>

Још један од представника британске школе био је **David Ricardo**. Био је велики заљубљеник, али истовремено и критичар Адама Smith-а. Он, као и Smith, на профит гледа као на награду за ризиковање капитала, а не вођење предузећа (Меловић, 2015).

Слика бр. 2: David Ricardo

Извор: <https://www.adamsmith.org/>

Такође, **John Stuart Mill** се сматра најзаслужнијим за увођење појма “предузетник” у енглеској економској мисли. Он предузетника дефинише као “пасивног капиталисту” (Меловић, 2015).

Слика бр. 3: John Stuart Mill

Извор: https://en.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill

Најзначајнијим представником *француске школе* сматра се **Jean-Baptiste Say**. Он је био угледни бизнисмен и признати економиста. Сматрао је да је улога предузетника да комбинује факторе производње у производни организам. Он је извршио поделу привреде на три категорије. Прву категорију чине креатори научног сазнања, у другу спадају они који та знања примењују, а трећу непосредни произвођачи одређених производа.

Сеј предузетнике види као особе које стварају вредност у економији тако што преусмеравају ресурсе из области у којима је продуктивност ниска, у области у којима постоји висока стопа приноса и висока продуктивност.

За разлику од других представника, Сеј није сматрао ризик и неизвесност кључним категоријама и функцијама предузетника. Он је правио разлику између капиталиста и предузетника, али је и предузетничке и менаџерске активности поистовећивао (Меловић, 2015).

Слика бр. 4: Jean-Baptiste Say

Извор: <https://en.wikipedia.org>

Још један од представника француске школе био је **Richard Cantillon**, зачетник теорије предузетништва и следбеник физиократске школе. Дефинисао је предузетника као особу која је спремна да преузме новчани ризик и да се упусти у акцију прављења профита. По њему, улога предузетника и власника су потпуно одвојене (Меловић, 2015).

Слика бр. 5: Richard Cantillon

Извор: <https://catholicherald.co.uk/>

Аустријска школа полази од психолошких момената, односно субјективне оцене појединаца као потрошача у објашњењу вредности робе. Због тога се често назива психолошка или субјективистичка школа. Најзначајнији представник ове школе је **Carl Menger**, који је био оснивач аустријске школе предузетништва. Изнео је став да је кључна функција предузетника да трансформише одређена добра у друга добра, користећи се разноврсним информацијама и економским калкулацијама. Његово мишљење је да преузимање ризика није основна функција предузетника (Меловић, 2015).

Најважније питање којим се бави *немачка школа* јесте став према предузетничком таленту, који се посматра као специфична врста “ретког ресурса”, при чему је остварени профит управо награда за такву врсту дара (Меловић, 2015). Један од најзначајнијих представника ове школе је **Johan Hainrich von Thunen**, који је увео појам “residual”, који подразумева непредвидиви ризик предузетника. Он посматра предузетника као особу која сноси ризик, али је истовремено и иноватор. Прави разлику између предузетника и менаџера, истичући да је предузетник особа која “живи са одређеним проблемом” и која га “стално носи са собом” (Меловић, 2015).

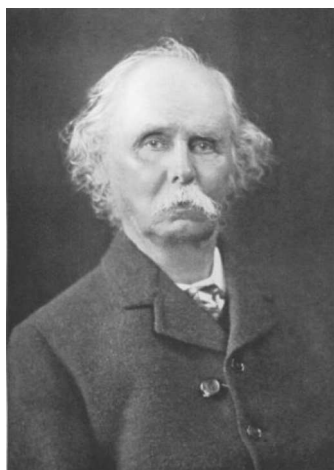
Представници *америчке школе* полазе од теорије Кантиона, да предузетништво подразумева преузимање ризика, при чему је неопходно стриктно разликовати функцију предузетника од функције капиталисте, односно власника. Најзначајнији представници су **Amasa Walker** и његов син **Francis Amasa Walker**. Amasa Walker раздваја предузетника од капиталисте и види га као креатора богатства.

Његов син, Francis Amasa Walker, у први план истиче предузетничке особине неопходне за успешно пословање: способност предвиђања, непоколебљивост, мотивисаност, марљивост, способност владања ситуацијом, организацаија и вођење бизниса (Меловић, 2015).

Неокласична школа настаје у седамдесетим годинама XIX века и са различитим успонима и падовима у свом утицају на академску и политичку сцену, траје до дан - данас. Постоји велики број значајних представника неокласичне (неолибералне) економије, али ће се у овом раду истаћи два најзначајнија, а то су:

Alfred Marshall (Alfred Maršal) - сматрао је да предузетник мора да поседује способност предвиђања, уочавања одређене шансе, пажљивог расуђивања и преузимања ризика. Према његовом мишљењу, вођење бизниса је много више од пуке контроле и управљања. Да би бизнис био профитабилан, неопходно је обезбедити два кључна елемента: примена нових метода и спремност за преузимање ризика.

Joseph Schumpeter (Jozef Šumpeter) - био је велики научник и једно од највећих имена у историји развоја мисли о предузетништву. Многи га сматрају “оцем предузетништва”. Шумпетер посматра предузетништво потпуно независно од власништва над капиталом. По њему, концепт предузетништва обухвата иницијативу, ауторитет, предвиђање и вођство, а предузетник је кључни покретач технолошких промена, односно иновација (Меловић, 2015).

Слика бр. 6: Alfred Marshall

Извор: <https://en.wikipedia.org>

Слика бр. 7: Joseph Schumpeter

Извор: <https://www.hetwebsite.net>

Резултати новијих истраживања и функционисање савремених привредних структура иницирали су развој **нових теорија и мисли о предузетништву**. У том смислу развили су се и различити погледи на предузетништво – неки се овом проблематиком баве са економског, неки са социолошког (психолошког), а неки са организационог аспекта (Меловић, 2015).

За **економисту** – предузетник је неко ко комбинује факторе производње, доноси иновације и уводи промене, стварајући тако нову вредност;

За **бизнисмена** – предузетник се појављује као претња, као агресивни конкурент, али и као савезник (добављач, купац, дистрибутер и сл.);

За **психолога** – предузетник је особа вођења специфичним личним особинама (визијом, вером у идеје и сопствене квалитете, оријентацијом на будућност, креативношћу, жељом за такмићењем, флексибилношћу и сл.).

Савремено предузетништво је могуће дефинисати са различитих аспеката:

- Предузетништво као фактор производње – оно је 4. фактор поред традиционална три (земља, рад и капитал);
- Предузетништво као скуп карактеристика појединца – оно је комбинација урођених особина које појединац има;

- Предузетништво као начин понашања и размишљања – оно подразумева специфичан начин размишљања и понашања (Меловић, 2015).

5.1.2. Фактори који утичу на развој предузетништва

Факторе који утичу на развој предузетништва можемо поделити на:

1. Факторе екстерног окружења и
2. Факторе интерног окружења.

Када су у питању фактори екстерног окружења, можемо их сврстати у четири основне групе, а то су:

- 1) **Социо-културни фактори:** Социо-културно окружење може имати позитиван, али и негативан утицај на развој предузетништва.
Друштво у коме живимо обликује наша веровања, вредности и норме. Проучавањем културе покушава се разумети како се култура одражава на појединце и друштво у целини (Матић и сар, 2022).
- 2) **Економски фактори:** Економско окружење као фактор развоја предузетништва представља скуп карактеристика опште привредне ситуације у друштву. Под економским факторима посматра се: стопа привредног раста, кретање реалног дохотка, инфлација, каматна стопа, однос потрошње и штедње, инвестициона активност итд. Предузетници су обично у ситуацији да се прилагођавају економском окружењу (Матић и сар, 2022).
- 3) **Правно-политички фактори:** Правно окружење представља законодавни оквир деловања привредног субјекта, док је политичко окружење више израз неформалних утицаја различитих друштвених група на привредни живот. Институционални оквир у Србији покрива најважнији аспект деловања предузетника и предузећа, формално је уређен законима и прописима уз надзор поштовања истих и уз обезбеђивање институционалне подршке за развој предузетништва (Матић и сар, 2022).

- 4) **Техничко-технолошки фактори:** Ова група фактора веома је значајна за покретање и развој предузетничког подухвата. У оквиру ових фактора посматра се развој науке, технике и технологије, отвореност и доступност технолошким информацијама, организованост и развијеност научно-истраживачког рада који треба да обезбеди стручни и научни потенцијал и образовање, како би се било у складу са променама у технологији, управљању, организацији и другим областима битним за развој предузетништва (Матић и сар, 2022).

Фактори интерног окружења представљају личне карактеристике и потенцијал предузетника, који утичу на покретање, али и успешност предузетничког подухвата. Одређени аутори заступају став да неке особе на лакши начин долазе до предузетничке идеје, други сматрају да се предузетник постаје током времена на основу знања и искуства које се стиче временом (Матић и сар, 2022).

Иако су различита мишљења и ставови аутора који се баве овом тематиком, слажу се у једном, а то је да потенцијал предузетника искључиво зависи од његових карактеристика. У наставку овог рада, говориће се нешто више о томе које су пожељне особине једног предузетника, као и које су менталне препреке (ограничења) предузетника у развоју предузетништва.

5.1.3. Пожељне особине предузетника и менталне препреке у развоју предузетништва

Успешни предузетници деле одређене заједничке личне особине. Те особине, поред сплета мање или више срећних околности и повољнијих и мање повољних услова окружења, су им омогућиле да одрживо и профитабилно управљају њиховим фирмама. Сваки предузетник треба да има одређени скуп личних особина и вештина које ће му осигурати опстанак у пословном свету (Перић и сар, 2016).

У пожељне особине предузетника можемо уврстити и:

- Претходно искуство (искуство рада у одређеној области);
- Когнитивне карактеристике (таленат);
- Друштвене мреже (поседовање познанства у одређеној области);
- Креативност и сл. (Перић и сар, 2016).

Уколико желимо да будемо још прецизнији и детаљнији, онда треба да допунимо листу пожељних особина предузетника. Неке од особина биће приказане у Табели бр. 1.

Табела бр. 1: Пожељне особине предузетника

Визионар	Енергичан	Комуникативан
Оптимиста	Одлучан	Самопоуздан
Креативан	Убедљив	Конструктиван
Мотивисан	Фокусиран	Карактеран
Склон ризику	Упоран	Кооперативан
Флексибилан	Оперативан	Компетентан

Извор: Перић М., Дејановић А. (2016): “Буди сам свој газда”, Предузетнички приручник за покретање сопственог бизниса, Висока школа модерног бизниса, Београд

Човек са свим овим карактеристикама вероватно би постао „супер“, односно „савршени“ предузетник. Међутим, то по правилу није случај. Све наведене особине нису подједнако заступљене у личности предузетника. Неке од њих су урођене (таленат), али се предузетнички карактер стиче, пре свега, образовањем и подршком окружења (Перић и сар, 2016).

Процењује се да 3% - 5% људи поседује таленат за предузетништво, без обзира на њихово образовање. Зато они који немају таленат морају да уче и да стекну додатна знања и вештине, односно да развијају своју предузетничку личност. Али, и они са талентом треба да уче. Не може се тек тако остварити дугорочан успех. Интуиција, стечено знање или диплома, претходно радно искуство или љубав према неком послу, можда су довољни за почетак, али сигурно нису довољни за успешно вођење бизниса (Перић и сар, 2016).

Неки аутори наводе и супротну листу - особине које предузетник не треба да има. Прва на листи ових мана је **наивност**, јер предузетник ништа не сме да прихвати олако. Друга непожељна особина је **склоност паници**, јер је паника лош савезник. У врху листе су још и **лењост**, као и **нестрпљивост**. У мане се још убрајају и **емотивна нестабилност** (нагле промене расположења) и **агресивност**. **Нарцисоидност** и **себичност** су, такође, велике мане које могу да угрозе предузетнички подухват (Перић и сар, 2016).

Менталне препреке су интерне психолошке баријере које нам не дозвољавају или умањују шансу да развијемо предузетнички дух. На првом месту је страх од неуспеха као фактор који блокира нашу предузетничку иницијативу, а на другом месту су когнитивне пристрасности.

Не улазећи у узроке страха од неуспеха (као што су рецимо критички настројени људи из нашег најближег окружења у период одрастања и недостатак њихове подршке), можемо рећи да он може имати парализујући утицај и да је то фактор који је сигурно “потписао највише смртних пресуда” предузетничким идејама (Перић и сар, 2016).

Показатељи да имамо проблем са страхом од неуспеха су следећи:

- 1) Неспремност да пробамо нове ствари и да учествујемо у новим друштвеним ситуацијама и изазовним пројектима;
- 2) Само-саботажа, односно активирање несвесних баријера;
- 3) Константно одлагање почетка новог пројекта;
- 4) Активирање страха и анксиозности на помисао о започињању новог пословног подухвата;
- 5) Перфекционизам – неспремност да почнемо нови предузетнички подухват, ако нисмо потпуно сигурни да ће све бити онако како смо замислили
- 6) Недостатак самопоуздања;
- 7) Измишљање услова које је неопходно задовољити пре него што започнемо предузетнички подухват (Перић и сар, 2016).

Међутим, стручњаци истичу да је неуспех саставни део крајњег успеха и да не постоје успешни предузетници који никада нису направили грешке. Из грешака можемо много научити и оне су најбољи путоказ о томе како не треба радити.

5.2. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА

У овом делу рада, говориће се нешто више о руралним подручјима, као и о развоју ових подручја. Руралним подручјима можемо назвати подручја са мањом густином насељености у односу на градове, као и традиционалним начином живота. Главни извор прихода становништа руралних подручја је пољопривреда, која је за ова подручја веома значајна (Ђурић, 2022).

Појам „рурално“ потиче од две латинске речи: *rus*, што значи отворен простор, поље или село и *ruralis* што значи пољски или сеоски. Термин „рурално“ користи се да би се описало сеоско подручје, а овај појам почиње интензивно да се користи у двадесетим и тридесетим годинама XX века (Ђурић, 2022).

Рурална подручја можемо да дефинишемо са више аспеката, неки од њих су:

- ❖ географски,
- ❖ социолошки,
- ❖ агроекономски,
- ❖ антрополошки,
- ❖ етнологски итд.

Рурално подручје је оно у коме је у садашњости или ближеј прошлости био доминантан екстензиван начин коришћења земљишта, доминирају мала насеља, ниска густина насељености и присутан је стил живота заснован на уважавању животне средине (Ђурић, 2022). Рурална подручја можемо дефинисати и као ређе насељене територије које су изван утицаја великих метропола и градова. Руралним подручјима се сматрају подручја са густином насељености до 150 становника по квадратном метру (Ђурић и сар, 2016).

За сва рурална подручја постоје заједнички именитељи. Један од њих јесте **земљиште**. Земљиште представља један од основних фактора пољопривредне производње и распрострањено је управо у руралним подручјима. Пољопривредна производња може се организовати на локацијама које поседују земљиште, самим тим највећи део руралне популације бави се пољопривредом. У новије време, становништво руралних подручја почиње да се бави и прерадом примарних пољопривредних производа или делатностима које се ослањају на пољопривреду, као што је рецимо агротуризам кроз који пласирају своје производе (Ђурић, 2022).

Рурална подручја су такође веома интересантна за становништво које је запослено у ИТ сектору, с обзиром да за обављање њиховог посла није неопходно физичко присуство у граду, а такође у руралним подручјима имају мир, као и свеж и чист ваздух. Појам „рурално“ можемо дефинисати као супротно од „урбаног“, самим тим постоје заједничке карактеристике свих руралних подручја у свету (Ђурић, 2022).

Још један заједнички именитељ руралних подручја је слабије развијена физичка и институционална инфраструктура у односу на градове. Овде се ради о неизграђености водовода, канализационе мреже, недостатак специјализованих продавница, установа локалне самоуправе, поште и других услуга које су од великог, општег значаја (Ђурић, 2022).

Битно је нагласити да у новије време разлике између села и градова постају све мање изражене, као и да се мења стил живота како у селима, тако и у градовима. Рурално становништво временом мења своје навике, пре свега у потрошњи и организовању слободног времена, али без обзира на то, рурална подручја задржавају свој однос према традиционалној организацији живота.

Рурална подручја имају велики број предности у односу на градове. Неке од предности јесу зелене површине, мање загађена вода, ваздух и земљиште, мир и тишина, простор за игру и одмор, домаће животиње. Наравно, села имају и одређене мане, као што су сиромаштво, удаљеност од већих градова, дивље депоније, запуштеност животне средине, самоћа, недостатак младог, радно – активног становништва (Ђурић, 2022).

Када је у питању појам руралног развоја, за њега не постоји општеприхваћена дефиниција, али на основу досадашњих искустава, може се рећи да рурални развој представља сложен систем, који осим политике развоја пољопривреде, обухвата и елементе економске, аграрне, социјалне, регионалне и демографске политике. Рурални развој можемо означити као одрживи процес економских, културних, социјалних и еколошких унапређења руралних подручја. Циљ руралног развоја јесте да се дугорочно повећа благостање руралних заједница (Ђурић, 2022).

Савремена дефиниција појма “рурални развој” подразумева интегрални и вишеструки развој руралног простора. Интегрални развој руралних подручја битан је због диверзификације руралне економије, која се у време савремених структурних процеса и збивања суочава са бројним проблемима попут депопулације, старења становништва, генерално све лошијим социо – економским показатељима који чине овај простор пасивним и непожељним за живот. (<https://agroportal.rs/>).

Политика руралног развоја разликује се између појединих земаља, али постоје универзални, кључни циљеви концепта одрживог развоја. Ти циљеви су: смањење сиромаштва, прехранбена сигурност, очување природних ресурса, као и балансирани регионални развој (Ђурић, 2022).

Кључно питање које се поставља у концепту руралног развоја је како направити и наћи решење између две крајности, а то су идеална слика жељеног и реална слика могућег. Односно, питање је применом ког модела је могуће сачувати традицију и аутентичност руралних подручја, али ипак створити повољне услове за квалитетан живот. Основни оквир за решавање овог проблема је политика руралног развоја (Ђурић, 2022).

Слика бр. 8: Села Србије

Извор: <https://nova.rs/category/putovanja/>

Еволуција руралног развоја може се поделити у три фазе. Прва фаза обухвата период од настанка Европске економске заједнице и успостављања Заједничке аграрне политике до 70их година XX века. У овој фази акценат је био на снажној финансијској подршци аграрном сектору са циљем повећања продуктивности (Ђурић, 2022).

Усвајањем документа „Маншолтов план“ 1968. године, развој пољопривреде и руралних подручја је усмерен у три правца:

1. Модернизација пољопривредних газдинстава;
2. Укрупњавање поседа и смањивање броја запослених на пољопривредним газдинствима;
3. Унапређење система саветодавних служби у циљу едукације пољопривредног становништва

Ефекти ових мера нису били задовољавајући. С обзиром да је то било време економске рецесије, број запослених у пољопривреди је веома мало смањен, а само мали број газдинстава је имао користи од укрупњавања поседа (Ђурић, 2022).

Друга фаза у еволуцији концепта руралног развоја односи се на период од друге половине седамдесетих до краја осамдесетих година XX века. У овој фази долази до проширења Европске економске заједнице новим чланицама, што доводи до све израженијих разлика у степену развијености пољопривреде појединих земаља.

Један од основних приоритета Заједничке аграрне политике био је уједначен регионални развој. У овом периоду такође је значајна и директива која се односила на развој подручја која имају мање повољне услове за пољопривредну производњу. Циљ ове директиве био је да се задржи популација и очувају села у којима је пољопривреда под великим утицајем неповољних природних фактора (Ђурић, 2022).

Прва реформа Заједничке аграрне политике усвојена је 1983. године у оквиру документа „Зелени папир“. Овај документ односио се на унапређење ефикасности аграрног сектора, са фокусом на мала пољопривредна газдинства и газдинства у власништву малих пољопривредника (Ђурић, 2022).

Трећа фаза почиње деведесетих година XX века. Долази до Мекшеријеве реформе Заједничке аграрне политике 1992. године, која је представљала корак ка афирмацији интегралног руралног развоја. Интегрални рурални развој замишљен је као концепт којим би се омогућила максимална синергија и баланс у развоју пољопривреде.

Коначну фазу у еволуцији руралног развоја представља усвајање документа Агенда 2000, 1999. године, којим је Заједничка аграрна политика званично подељена на два стуба: пољопривредна политика и политика руралног развоја (Ђурић, 2022).

Шема бр. 1: Елементи руралног развоја

Извор: Ђурић К., (2022): Рурални рзвој, Пољопривредни факултет, Нови Сад

5.2.1. Принципи политике руралног развоја

Политика руралног развоја заснована је на следећим принципима:

- 1) Мултифункционалност пољопривреде,
- 2) Мултисекторски и интегрални приступ руралној економији,
- 3) Флексибилност извора финансирања руралног развоја,
- 4) Транспарентност у креирању и руковођењу развојним програмима (Ђурић, 2022).

Мултифункционални приступ подразумевао је промене у улози и значају пољопривреде. У условима хиперпродукције хране, позиција пољопривреде је усмерена ка развоју услужних делатности у руралним подручјима, које се ослањају на пољопривредну производњу, или представљају њен наставак (Ђурић, 2022).

Други принцип, **мултисекторски и интегрални приступ руралној економији**, означава спровођење акција и мера којима се подстиче диверзификација привредних активности становништва у руралним подручјима. Креирање нових извора прихода, као и нових могућности за запошљавање, има за циљ да оствари већу стабилност дохотка руралне популације и њиховог економског оснаживања (Ђурић, 2022).

Трећи принцип, који се односи на **флексибилност извора финансирања руралног развоја**, постао је неминован, с обзиром да се политика руралног развоја мора прилагођавати потребама и специфичностима локалних заједница. Обзиром на то, програм руралног развоја финансира се, осим из средстава националног буџета, из регионалних, односно локалних фондова (Ђурић, 2022).

Четврти принцип у концепту руралног развоја је **транспарентност у креирању и руковођењу развојним програмима**. Овај принцип усвојен је са циљем да се ефикасно управља свим активностима којима се унапређује живот у руралним подручјима. Овај принцип омогућава несметано праћење и оцењивање квалитета развојних програма, као и успех у њиховом спровођењу. Праћење развојних програма подразумева уочавање одређених ограничавајућих фактора, са циљем њиховог отклањања у будућности (Ђурић, 2022).

5.2.2. Димензије руралног развоја

Како бисмо боље разумели концепт одрживог развоја, пожељно је споменути и истражити његове основне димензије. Развојем руралних подручја, поред унапређења пољопривреде, подразумева се широк спектар активности којима могу да се побољшају услови живота у руралним подручјима (Ђурић, 2022).

На успешност примене концепта одрживог развоја утиче велики број фактора. То су становништво (хумани капитал), рурална економија, расположивост и квалитет природних ресурса, технолошки прогрес, као и институционални оквир у коме се политика руралног развоја реализује (Ђурић, 2022).

Пет основних димензија руралног развоја су:

1. Хумана димензија
2. Економска димензија
3. Окружење и природни ресурси
4. Политичка димензија
5. Наука и технологија (Ђурић, 2022).

С обзиром да је човек у основи сваког развојног процеса, **становништво** или хумани капитал представљају једну од основних димензија руралног развоја, без које је

незамисливо остваривање развоја руралних подручја. Становништво се, као димензија руралног развоја може посматрати са више аспеката (Ђурић, 2022).

Уколико се посматра становништво одређене локалне руралне заједнице, посматра се укупан број становника, као и старосна и образовна структура руралне популације. Уколико је становништво неког руралног подручја млађе и образованије, такво становништво представља развојни потенцијал. Млађи и образованији становници спремнији су и отворенији за промене, не плаше се било каквих иновација.

За разлику од њих, старији и мање образовани људи затворенији су према некој врсти промена. Самим тим, циљ политике руралног развоја је да кроз различите програме и инструменте, обезбеди већи степен, пре свега економске мотивације младог становништва. На тај начин обезбедили би се бољи услови за живот младом становништву, како не би напуштали рурална подручја (Ђурић, 2022).

Економску димензију руралног развоја можемо да посматрамо кроз развој пољопривреде, с обзиром да је пољопривреда привредна грана која је највише заступљена у руралним подручјима. Један од кључних циљева политике руралног развоја је диверзификација руралне економије.

Она подразумева стварање могућности становништву у руралним подручјима да свој доходак и ниво животног стандарда унапреди, тако што ће да се бави још неким привредим делатностима које се ослањају на пољопривреду (Ђурић, 2022).

Неке од тих делатности, које су највише заступљене у економски развијеним земљама, су агротуризам, прерада примарних пољопривредних производа, угоститељство итд. Остваривањем диверзификације, као кључног циља политике руралног развоја, обезбеђује се мотивација младог становништва, да остану да живе и раде у руралним подручјима (Ђурић, 2022).

Слика бр. 9: Прерада пољопривредних производа

Извор: <https://www.poljoprivrednik.net/>

Начин на који можемо да посматрамо **окружење и природни ресурси** као димензија руралног развоја, јесте кроз стање природних ресурса, њихову расположивост на одређеном простору и могућности за њихово унапређење (Ђурић, 2022).

Окружење и природне ресурсе као димензију руралних подручја директно можемо везати за поштовање еколошких принципа одрживог развоја. Суштина је у томе да колико год да се у фокус политике руралног развоја ставља већа производња хране, смањење глади, сиромаштва и сигурно снабдевање тржишта пољопривредно-прехранбеним производима, никада не треба да се заборави и одустане од рационалног коришћења природних ресурса, пре свега земљишта (Ђурић, 2022).

Ову димензију руралног развоја можемо да сматрамо и најзначајнијом, с обзиром да природни ресурси представљају неопходан услов пољопривредне производње и представљају основ економске и хумане димензије.

Основу **политичке димензије** руралног развоја представљају различите друштвено-економске групе, политичке партије, лоби групе и удружења. Сваки од ових набројаних субјеката може да буде пресудан када се креира политика руралног развоја, како на националном нивоу, тако и приликом креирања развојних програма на нивоу локалне заједнице (Ђурић, 2022).

Када концепт одрживог развоја посматрамо у ширем, међународном контексту, онда је у оквиру политичке димензије руралног развоја неизоставан и утицај различитих економских заједница.

Неке од тих заједница су:

- ❖ Европска унија (EU)
- ❖ Светска трговинска организација (WTO)
- ❖ Организација за храну и пољопривреду Уједињених нација (FAO) и друге (Ђурић, 2022).

Развој науке и технике, који представља саставни део савременог друштва, у великој мери одређује и ток руралног развоја. На развој руралног подручја пре свега утиче развој биотехнологије, с обзиром на доминацију пољопривреде у овим подручјима. Са друге стране, улога информационих технологија је све већа, а приступ информација је од све већег значаја за рурално становништво и развој руралних подручја (Ђурић, 2022).

Ова димензија руралног развоја веома је битна, с обзиром да информатички сектор све више доминира, како над индустријском производњом и сектором услуга, тако и у све већој мери у аграрном сектору.

Табела бр. 2: Елементи димензија руралног развоја

ДИМЕНЗИЈЕ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА	ЕЛЕМЕНТИ
ХУМАНА ДИМЕНЗИЈА	Демографија, образовање, социјална структура, култура, стил живота
ЕКОНОМСКА ДИМЕНЗИЈА	Пољопривреда, шумарство, рурална индустрија, услуге, туризам, нова економија
ПРИРОДНИ РЕСУРСИ И ОКРУЖЕЊЕ	Загађење, биодиверзитет, деградација, земљиште
ПОЛИТИЧКА ДИМЕНЗИЈА	Проширење ЕУ, храна, субвенције, WTO, лобирања
НАУКА И ТЕХНОЛОГИЈА	Биотехнологија, информациона технологија

Извор: Ђурић К., (2022): Рурални развој, Пољопривредни факултет, Нови Сад

5.2.3. Рурални развој у Републици Србији

Пољопривредна политика и политика руралног развоја Републике Србије спроводе се реализацијом Стратегије пољопривреде и руралног развоја Републике Србије, Националног програма за пољопривреду и Националног програма за рурални развој, као и IPARD програма (Службени гласник, 2009).

У руралном подручју Србије смањење сиромаштва и елиминисање глади представља веома значајан изазов с обзиром да у њему живи готово половина укупног становништва и да он захвата готово три четвртине националног простора. Узроци сиромаштва које се у руралним подручјима Србије у последњој деценији испољавају у већој мери него у урбаним срединама, бројни су и вишедимензионални (Ђурић и сар, 2016).

Они се углавном везују за процес привредног и друштвеног развоја и раста који у протеклом дужем периоду није успео да створи адекватну основу за решавање питања сиромаштва. Депопулација руралних подручја као последица процеса индустријализације је за око пола века, учинила де се учешће пољопривредног у укупном становништву значајно смањи (Ђурић и сар, 2016).

У градове одлазе виталнији слојеви становништва који се запошљавају у најразличитијим делатностима док селима остаје старо и радно мање способно становништво. То је временом утицало на погоршавање квалитативних карактеристика руралног становништва (Ђурић и сар, 2016).

У 2023. години, у Србији је дошло до одређеног препорода села, захваљујући низу програма усмерених на ревитализацију руралних подручја. Ови програми су успешно испунили очекивања, чиме је постигнут напредак у демографској слици села, као и подмлађивању и привлачењу радно способног становништва. Једна од кључних иницијатива била је додељивање празних сеоских кућа. Преко 10.000 људи добило је прилику да започне живот у руралним подручјима, чиме су оживљене бројне напуштене куће (<https://energetskiportal.rs/ruralni-razvoj-srbije-ozivljavanje-sela/>).

Реализација програма обухватила је 144 јединице локалне самоуправе. Током ове године, 980 напуштених сеоских кућа, а од почетка програма укупно 2.650 добило је нове власнике. Значајна је и чињеница да трећина младих који се укључују у ове програме долази из градских подручја, што указује на остваривање циља програма – повратак младих у рурална подручја.

Осим тога, Програм доделе бесповратних средстава за куповину минибусева значајно је олакшао живот сеоском становништву, омогућавајући превоз за више од 400.000 становника у 1.200 села. Такође, програм “500 задруга у 500 села” премашио је очекивања, са оснивањем 1.100 нових задруга, чиме је додатно подстакнут економски развој руралних подручја (<https://energetskiportal.rs/ruralni-razvoj-srbije-ozivljavanje-sela/>).

Слика бр. 10: Рурални развој у Републици Србији

Извор: <https://serbia.com/srpski/tag/srpska-sela/>

5.3. УЛОГА ПРЕДУЗЕТНИШТВА У ПРИВРЕДНОМ РАЗВОЈУ ЈЕДНЕ ЗЕМЉЕ

Улога предузетништва у привредном и опште - друштвеном развоју једне заједнице је вишеструко значајна. Развој предузетништва може да допринесе привредног напретку једне заједнице на више начина, а у наставку рада биће наведени неки од њих.

Како развој предузетништва доприноси напретку једне заједнице?

- Уводи нове производе и отвара нова радна места;

- Иницира и мења структуру пословања
- Комерцијализује иновације;
- Стимулише привредни раст;
- Омогућава расподелу већег богатства на већи број учесника;
- Доприноси напретку друштва;
- Доприноси развоју подручја (Радоњић, 2018).

Улога предузетништва у привредном развоју је много већа од једноставног повећања дохотка по глави становника – она обухвата покретање и успостављање промене у структури пословања и читавом друштву. Промена доводи до раста и повећања производње, па се увећано богатство дели на већи број учесника. Једна од теорија привредног раста сматра да је кључ у иновацији – не само кроз развој нових производа и услуга, већ и као подстицај интересовања инвеститора за нове подухвате. Нове инвестиције делују и на понуду и на тражњу: новостворени капитал проширује капацитет раста (понуда), док нова потрошња која из тога потиче користи нове капацитете и производњу (тражња) (Авлијаш и сар, 2013).

Упркос потешкоћама, предузетништво је данас најефикаснија метода премошћавања јаза између науке и тржишта, отварања нових предузећа и снабдевања тржишта новим производима и услугама. Предузетничке активности имају велики утицај на привреду одређене државе кроз формирање економске базе и отварање нових радних места (Авлијаш и сар, 2013).

На већини развијених светских тржишта је управо предузетништво генератор нових производа и нових радних места. Имајући у виду значај и позитиван утицај предузетништва на привреду и запошљавање, може се рећи да је систем подршке предузетништву у већини земља (укључујући Србију) и даље на знатно нижем нивоу од оног који оно заслужује (Авлијаш и сар, 2013).

Све ово указује на то колико су значајне мере подстицаја предузетничке активности на једном подручју. Можемо рећи да је предузетништво вишеструко значајно за привредни и друштвени развој заједнице, због чега се друштвене заједнице, по правилу, труде да осмисле мере и активности којим би подстакле предузетничку активност на свом подручју (Радоњић, 2018).

5.4. АГРАРНО ПРЕДУЗЕТНИШТВО

Један од најзначајнијих фактора за развој руралних подручја и пољопривредних газдинстава је предузетништво. Иако су раније рурално подручја била веома запостављена и долазило је до масовног пресељења младих људи из села у велике градове, у новије време почело је све веће интересовање за руралним подручјима. Разлог за ову појаву јесте отварање великог броја могућности за нове послове и покретање свог бизниса.

Рурална подручја постала су све привлачнија за различите врсте бизниса. Мере политике руралног развоја допринеле су мотивисању младих људи да се из урбаних средина врате у село и започну сопствени бизнис. Програми руралног развоја усмерени су на обуку младих фармера за коришћење савремене технологије, што доприноси њиховој продуктивности и успеху.

Програми усмерени ка подстицању развоја предузетништва се у највећој мери не разликују у односу на географску локацију на којој се жели подстаћи предузетнички процес. И у урбаним и у руралним срединама све привредне активности се могу обликовати кроз предузетништво. Предузетништво се у руралним областима махом заснива на подизању капацитета појединаца и тимова за самозапошљавање и отварање нових радних места, стварању додатне економске вредности и задржавању ресурса у оквиру и под контролом локалне заједнице (Lyons, 2002).

Поред горе наведеног, локалне заједнице се путем развоја предузетништва сусрећу и са унапређењем квалитета живота кроз побољшавање инфраструктуре (Шкрбић и сар, 2019). Економски циљеви предузетника у руралним срединама интензивније су повезани са друштвеним циљевима руралног развоја него што је то случај у градским срединама.

С обзиром на чињеницу да у свету у руралним областима живи око 75 процената сиромашних и да ова категорија становништва у највећој мери зависи од пољопривреде и њој комплементарних делатности, сфера предузетништва се све више окреће ка руралном развоју, са посебним фокусом на оснивање малих и средњих предузећа која пружају могућност повећања запослености (Петрин, 1994; Поповић, 2009).

Један од кључних фактора који значајно утиче на стратегијско планирање руралног предузетништва јесте окружење. Заинтересованост саме државе за развој руралних области, политике које подстичу развој села и пољопривреде, подстицање предузетништва у сеоским срединама, али и предузетништва уопште, стварају окружење за које се може рећи да погодује руралном развоју (Петрин, 1994).

Група аутора (Lordkipanidze, Brezet i Backman, 2005) наводе три групе фактора који утичу на развојне активности које треба да оснаже предузетништво у сеоским областима.

Ти фактори су:

- Фактори слободног предузетничког тржишта: капитал, подршке пословању, тржиште рада, професионалне услуге итд);
- Фактори регулативе у домену државе: макро политика, истраживање и развој, пословна политика, инфраструктура, безбедност итд);
- Заједнички фактори (за обе горе наведене групе): култура, едукација, квалитет живота (Lordkipanidze и сар, 2005).

Развој предузетништва у руралним срединама је у пракси стављен пред многобројне изазове и баријере. Најчешће су у питању недостатак финансијских средстава и капитала, дестимулативна локална политика, недостатак предузетничких узора у окружењу и конзервативност окружења (Генера, 2005).

Такође, међу ограничењима за развој предузетништва у руралним подручјима налазе се и отежан приступ добављачима и купцима, транспортним и дистрибутивним системима, као и врло ограничено тржиште едуковане радне снаге. Поред тога, руралним срединама често доминира једна врста привредне делатности, што ове већ осетљиве сеоске области чини још рањивијим на економске промене и отежава привредну разноликост.

Истраживање спроведено у нашој земљи показало је да су основни проблем сеоских домаћинстава која улазе или су већ ушла у предузетничке подухвате: недостатак средстава, отежан приступ тржишту, порези, компликована администрација и мањак едукације (Богданов, 2011).

Табела бр. 3: Ограничења предузетништва у руралним срединама

Основни проблем	%
Обезбеђивање финансијских средстава	82,8
Тешко обезбеђивање ресурса и пласирање готових производа и услуга	43,9
Порези и други намети	26,2
Компликована администрација	19,6
Мањак едукације и искуства	19,4
Немогућност остваривања сарадње	7,1

Извор: Богданов, Н. (2011): “Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија”, Програм Уједињених нација за развој, Београд

Исто истраживање показује да би за даљи развој предузетништва у руралним срединама највећи позитиван утицај имала диверзификација делатности, финансијске олакшице, организована едукација и слично (Богданов, 2011).

Табела бр. 4: Фактори подстицаја предузетништва у руралним срединама

Подстицај за развој	%
Шанса за запошљавање ван примарне пољопривреде	65,9
Лакши приступ изворима финансирања	57,4
Боља организованост тржишта	40,3
Бољи и једноставнији приступ значајним информацијама	16,8
Заједничке активности, сарадња и удруживање	12,9
Подизање капацитета у области знања, вештина и искуства	12,5

Извор: Богданов, Н. (2011): “Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија”, Програм Уједињених нација за развој, Београд

Анализирана студија упућује на то да шанса за развој руралних области може бити и развој предузетништва у туризму у оквирима економије сеоских газдинстава. Комплементарност пољопривреде и туризма се у потпуности уклапа у постављене оквире руралног развоја Србије, односно руралног туризма, а са друге стране у актуелне светске трендове.

Рурални туризам кроз предузетничке активности може одговорити на потребе руралног становништва кроз њихово ангажовање и остваривање прихода у непољопривредним делатностима (Шкрбић и сар, 2019).

Моделовање предузетничког процеса у руралним срединама подразумева детаљну анализу специфичности и проблема који прате руралне средине и њихов развој, па са тим у вези потребно је применити и подстицаје и програме развоја који су специфично креирани управо за осетљиве руралне области (Шкрбић и сар, 2019).

Предузетништво може да напредује само ако се целокупно друштво према њему односи са одобравањем. У руралним областима на нашим просторима оно се, међутим, и даље налази на ниском степену развоја. У руралним крајевима још је укорееен став старијих генерација према пољопривреди у односу на делатности из терцијалног и квартарног сектора. Млади који одрастају на селу се често сусрећу са неафирмативним односом родитеља према пољопривреди као њиховој потенцијалној делатности, уз свеприсутан мото „иди у школу да не би радио земљу” који дестимулише младе да остану на селу и тамо започну предузетничке активности.

5.4.1. Могуће подстицајне мере државе за развој предузетништва у руралним срединама

Држава путем владе и политике на макроекономском нивоу има одговорност за подстицање предузетништва. Институције система требале би да обезбеђују повољне услове и амбијент за предузетништво путем стимулишуће пореске и кредитне политике, као и јачања предузетничке инфраструктуре (Пејановић и сар, 2010).

Државни подстицаји би требали имати за циљ и равномернији регионални развој и ублажавање регионалних разлика. Агува (2008) сматра да основна улога државе треба да буде та да мотивише што већи број потенцијалних предузетника да уђу у предузетничке воде и да побољша услове за почетак пословања. Државе могу допринети предузетништву и регулисањем питања заштите ауторских права иновација и патената, као и либералном економском политиком, смањењем трошкова пословања и сл. Такође, пожељни су и подстицаји државе у виду помоћи у тржишном пласирању, едукацији, техничкој и финансијској подршци (Околић, 2007). Улога државе заправо треба бити стварање адекватног предузетничког екосистема.

Држава доноси системске мере за подстицање развоја предузетништва у више сегмената:

- У развојним политикама (закони и стратегије);
- У развоју институција за подршку (технолошки центри, индустријске зоне, кластери итд.);
- Директним програмима финансијске подршке (кредити) и
- Различитим облицима нефинансијске помоћи (саветовања, обуке).

Још један начин да се повећа свест о значају предузетништва за развој руралних подручја јесте и изучавање предузетништва већ у основним и средњим школама, што још увек није довољно заступљено у нашој земљи. Потребно је поставити нови приступ у образовању, развијати код младих људи пословне и практичне вештине управљања. Такође, потребно је да обуке и саветовање о предузетништву буде доступније и квалитетније, како би млади људи стекли знање које им касније може помоћи приликом покретања сопственог бизниса.

Позитиван пример државе која институционално стимулише рурално предузетништво представља Јужна Кореја, која је развила тзв. државне предузетнике. У питању су особе адекватно едуковане да оснују и воде мала предузећа, да би се повукли из њих када предузеће постане зрело и стабилно, а затим поново започели нови циклус оснивања предузећа (Шкрбић и сар, 2019).

Још један пример је свакако и тзв. Израелски модел или Модел концентричних мрежа који је конципиран тако да се мале породичне фирме удружују по принципу „10x10x10”. Наиме, први степен или круг развоја чини 10 породица које започињу заједнички пословни подухват. Временом, оне се умрежавају са по још 10 нових породица које ће формирати други круг мреже, која се сада састоји од 100 породица.

На сваку од ових 100 породица, у наредном кругу се везује по још 10 нових, које заједно формирају мрежу од укупно 1000 породица. На овај начин долази се до износа од 3 до 4 милиона долара за заједничке предузетничке подухвате, у форми кредитних задруга, али и до значајне подршке за нове породице које желе да се прикључе мрежи и развијају сопствени бизнис (Вукмировић, 2005).

5.4.2. Аграрно предузетништво у Републици Србији

Када је у питању Република Србија, рурална подручја заузимају чак 85% укупне територије, а у овим подручјима живи 55% од укупног становништва. Пољопривреда је у Србији веома значајна грана, с обзиром да запошљава велики број становника, преко 20% (Ђурић, 2022).

Уколико узмемо у обзир само становништво руралних подручја, 50% становника бави се пољопривредом. Пољопривредна производња може се организовати на локацијама које поседују обрадиво земљиште, самим тим највећи део руралне популације бави се управо пољопривредом, тако да пољопривреда представља главни извор прихода руралног становништва. У новије време, становништво руралних подручја почиње да се бави и прерадом примарних пољопривредних производа или делатностима које се ослањају на пољопривреду (Ђурић, 2022).

У нашој земљи постоје огромне и неискоришћене могућности за развој малих и средњих предузећа у агробизнису и на селу. На то указује и стање броја предузећа, броја запослених у њима, заостајања у односу на раст броја становника итд.

Као нека од најчешћих ограничења за развој малих и средњих предузећа могла би се навести следећа:

- ❖ присутно заостајање села у преласку са старог традиционалног начина производње на модерни;
- ❖ на нашим селима не постоји традиција активности у форми предузећа, каква су се развијала у градовима, оснивање МСП-а на селу нема довољно широку подршку;
- ❖ преовлађујући облик ситног пољопривредног поседа и сиромаштва које такав посед доноси, условљава немогућност шире финансијске подршке предузетничким подухватима и оснивању МСП-а у пољопривреди и на селу;
- ❖ све је више старачких домаћинстава и старења становништва у нашим селима, а то само по себи ствара незаинтересованост за било какав бизнис на селу, јер због старости пољопривредник није у могућности или не жели да се бави нечим новим, осим пољопривредом;
- ❖ одлазак младог становништва у градове;

- ❖ многа наша села немају потребну инфраструктуру – модерне путеве, ПТТ и мреже, водовод и канализацију која је неопходна за оснивање и пословање МСП-а у сеоским срединама итд (Милановић, 2006).

Пољопривреда није једина функција руралних подручја, већ то могу бити и многе друге делатности које се ослањају на пољопривреду. Због тога се подршка унапређењу животног стандарда и успостављању социјалне и економске стабилности руралних подручја примењује већ неколико деценија, развојем руралне непољопривредне економије (Цвијић и сар, 2012).

Широка је лепеза програма предузетничког ангажовања. То би могле да буду: мале пекаре са производњом тестенина; мале млекаре са продавницом млечних прерађевина; мале кланице стоке и прерадом меса; мале пиваре; мале фабрике уља и биљних масти; мале шећеране; мале винарије вина и сирћета.

Затим, мала предузећа за производњу воћних сокова, газираних пића и минералне воде; мала предузећа за гајење, откуп, прераду и паковање воћа, поврћа, рибе, гљива, шумских плодова, лековитог и ароматичног биља (Милановић, 2006).

Последњих година, носиоци привредног раста, а самим тим и конкурентности привреде постају мала и средња предузећа и предузетници. Оснивањем нових предузетничких радњи или малих предузећа, може се апсорбовати одређени број незапослених и повећати стопа запослености. У исто време новоосноване организације стварају додатну вредност, повећавају тражњу за производима других предузећа чиме доприносе расту бруто друштвеног производа и унапређењу националне конкурентности.

Мала и средња предузећа су, на неки начин - директно или индиректно, стално у функцији агробизниса и пољопривреде уопште, односно "око пољопривреде". Ту би се могло навести разна МСП из домена водопривреде, шумарства, рибарства, лова, сеоског туризма, занатства и домаће радиности. Затим, сеоске здравствене и ветеринарске амбуланте за очување здравља људи и животиња, мали погони за прераду отпадака из пољопривреде и биљне производње, као и предузетнички програми и пројекти.

За развој предузетништва у нашој земљи, аграрног и руралног посебно, од изузетног значаја и утицај спољњег окружења европских земаља, посебно ЕУ. Стога би чвршће економско и политичко повезивање наше земље са тим земљама, путем разних интеграционих процеса - могло би да буде од великог значаја, поред осталог, и за веће учешће производа пољопривреде, аграрног и руралног предузетништва, у којима имамо компаративне предности на тржишту тих земаља. Затим, пружању разних услуга, слободнији приступ капиталу и кретање људи. На том путу је међутим, много препрека које треба савладати (Милановић, 2006).

С обзиром на изузетно разнолике природне ресурсе које Србија поседује, један од циљева треба да буде што ефикасније и ефективније коришћење ових ресурса, који ће нашој земљи отворити врата на велика, светска тржишта.

Стратегијом руралног развоја наше земље предвиђено је да пољопривреда буде сектор чији ће се развој заснивати на знању, модерним технологијама, природним ресурсима и очуваном животном средином, као и стандардима квалитета.

Незадовољавајући развој предузетништва у претходном периоду у Србији представља резултат, пре свега, нестабилног и превише регулисаног пословног амбијента, дугогодишњег занемаривања значаја предузетништва од стране креатора економске политике, нелојалне конкуренције, проблема везаних за избор одговарајућег облика за привредно друштво, неадекватног институционалног уређења, компликованих процедура за гашење предузећа итд (Звездановић и сар, 2018).

У нашој земљи, спремност за преузимање ризика приликом оснивања предузећа веома је мала. Један од начина да се овај проблем превазиђе јесте долазак страних инвеститора у нашу земљу, посебно крупних компанија, с обзиром да они подстичу формирање малих и средњих предузећа која подмирују њихове текуће потребе пословања.

Ово питање веома је контроверзно, јер се привредници не слажу око тога ко је заправо носилац привредног развоја. Једна група привредника сматра да су мала и средња предузећа покретачка снага привреде.

Међутим, економска политика довела је мала и средња предузећа у неповољан положај, јер је одувек фаворизовала привлачење страних инвеститора, тако што су бројни финансијски подстицаји били креирани само за потребе страних улагача. Таква политика несумњиво је довела до дискриминације малих предузетника (Звездановић и сар, 2018).

Једна од најважнијих препрека због које људи у Србији оклевају да покрену сопствени бизнис јесте оптерећујућа бирократија и нестабилно регулаторно окружење. Бирократске процедуре и компликовано добијање лиценци и дозвола одвраћа предузетнике од реализовања својих идеја. Улога предузетништва у развоју Србије тек би требало да дође до изражаја.

У Републици Србији се од 2018. године реализује пројекат намењен подршци младим пољопривредницима, ученицима завршне године средњих пољопривредних школа, који је покренула фондација Дивац. Циљ пројекта је да се подрже млади који желе да се баве пољопривредом и унапређују породично газдинство. Сви кандидати иду на предавања, добијају подршку ментора и развијају индивидуални пословни план (www.divac.com).

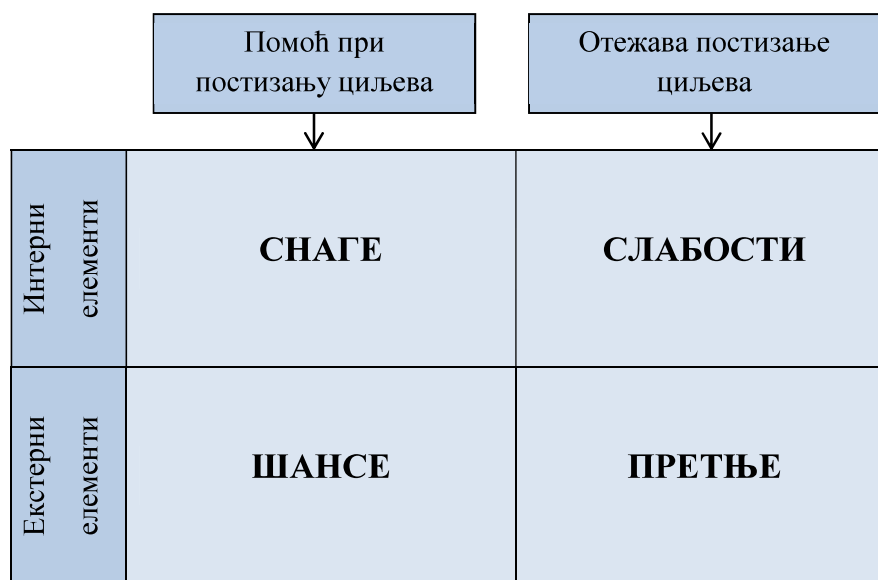
Осим донације, значајна интервенција је у томе да се млади едукују како да напишу пословни план и да се пријаве на друге конкурсе и тако добију подстицајна средства за развој породичног газдинства. Сви корисници добијају савете за развој производње и економичност, те предлоге за заснивање производња које су профитабилније (www.divac.com).

5.5. SWOT АНАЛИЗА

У овом раду користиће се и SWOT анализа, која представља технику стратегијског менаџмента, путем које се уочавају стратегијски избори довођењем у везу снага и слабости интерног окружења, са шансама и претњама у екстерном окружењу.

Назив SWOT анализе настао је као акроним, комбинацијом почетних слова 4 групе фактора, који делују из интерног и екстерног окружења:

- ❖ **S**trengths – снаге
- ❖ **W**eaknesses - слабости
- ❖ **O**pportunities - шансе
- ❖ **T**hreats - претње (<https://www.raris.org/index.php/mspp-mala-i-srednja-preduzeca-i-preduzetnistvo>).

Шема бр. 2: SWOT анализа

Извор: <https://www.raris.org/index.php/mspp-mala-i-srednja-preduzeca-i-preduzetnistvo>

Карактеристике SWOT анализе:

- ❖ **Једноставност:** SWOT анализа је једноставна јер њена успешна примена не захтева интензивну обуку или техничке вештине, за успешну примену је неопходно само разумевање природе компаније и гране у којој компанија послује.
- ❖ **Флексибилност:** SWOT анализа је флексибилна чак до те мере да може да увећа квалитет организационог стратешког планирања чак и ако не постоји обиман маркетинг информациони систем.
- ❖ **Интеграција и синхронизација:** SWOT анализа дозвољава маркетинг менаџерима да интегришу и синхронизују различите информације, које су квантитативне и квалитативне природе.

- ❖ **Сарадња:** SWOT анализа може да поспеши сарадњу између менаџера из различитих функција (<https://www.raris.org/index.php/mspp-mala-i-srednja-preduzeca-i-preduzetnistvo>).

Овом анализом утврдиће се које су то снаге, слабости, шансе и претње за развој предузетништва у руралним подручјима Републике Србије.

Предузетништво у руралним подручјима има велики број **предности** које могу допринети његовом успеху, неке од кључних предности су следеће:

- **Пристап природним ресурсима:** Рурална подручја често имају богате природне ресурсе, укључујући плодну земљу, воду и шуме, што може бити корисно за пољопривреду, сточарство и друге природне индустрије.
- **Мања конкуренција:** У поређењу са урбаним срединама, рурална подручја често имају мање конкуренције, што може омогућити предузетницима да лакше успоставе своје пословање и привуку локалне купце.
- **Подршка заједнице:** Руралне заједнице су често повезане и подржавају локалне предузетнике. Многи потрошачи преферирају куповину локалних производа, што може помоћи у јачању локалне економије.
- **Нижи трошкови пословања:** Трошкови закупа или куповине некретнина у руралним подручјима су обично нижи него у градовима, што може смањити укупне трошкове покретања и вођења посла.
- **Могућност иновација:** Рурална предузећа могу се фокусирати на специфичне нише или локалне производе, стварајући јединствене понуде које могу привући купце из ширег подручја.
- **Повезаност са природом:** Предузетници у руралним подручјима могу искористити природне лепоте и ресурсе за развој туризма, агротулизма и еколошких пројеката, што може привући посетиоце и инвестиције.
- **Креативност и традиција:** Многи предузетници у руралним подручјима имају могућност да користе локалне традиције, занате и вештине, што може створити јединствене производе и услуге које су атрактивне на тржишту.
- **Подстицаји и субвенције:** У многим земљама постоје програми подршке и субвенције за предузетнике у руралним областима, што може олакшати покретање и развој бизниса.

Све ове предности могу допринети одрживом развоју предузетништва у руралним областима, помажући у побољшању локалне економије и квалитета живота.

Насупрот горе наведеним предностима, предузетништво у руралним подручјима такође се суочава са бројним **слабостима** које могу отежати његов развој и успех.

Неке од кључних слабости су:

- **Ограничен приступ тржиштима:** Рурална подручја често имају мањи број потрошача и отежан приступ већим тржиштима, што може смањити продајне могућности.
- **Недостатак инфраструктуре:** У многим руралним подручјима инфраструктура као што су путеви, комуникационе мреже и транспортни системи може бити недовољно развијена, што отежава дистрибуцију производа и услуга.
- **Ограничен приступ финансијским средствима:** Предузетници у руралним областима често имају ограничен приступ банкама и другим финансијским институцијама, што може отежати добијање кредита или инвестиција за покретање или ширење бизниса.
- **Недостатак квалификоване радне снаге:** У руралним подручјима може бити тешко пронаћи квалификоване раднике, што може ограничити раст предузећа и квалитет услуга или производа.
- **Већа зависност од сезонских активности:** Многе руралне индустрије, посебно пољопривреда, имају сезонски карактер, што може довести до нестабилности прихода и запослености током године.
- **Ограничене могућности умрежавања:** Предузетници у руралним областима могу имати мање могућности за умрежавање, размену искустава и сарадњу са другим предузетницима или стручњацима, што може отежати развој нових идеја и иновација.
- **Мањак информација и ресурса:** У руралним подручјима може бити мање доступних информација о тржишту, трендовима и подршци предузетницима, што може отежати доношење информисаних пословних одлука.
- **Страх од ризика и промена:** У мањим заједницама може постојати отпор према променама или иновацијама, што може отежати предузетницима да тестирају нове идеје или услуге.
- **Повећана рањивост на економске промене:** Рурална предузећа често су више изложена флукуацијама у економији, као што су промене у ценама пољопривредних производа или смањење потражње за одређеним услугама.

Разумевање ових слабости може помоћи предузетницима у руралним областима да развију стратегије за превазилажење могућих изазова.

Предузетништво у руралним подручјима има и одређене **шансе**, тј. прилике које може да искористи за развој и раст. Неке од шанси су следеће:

- **Развој агротуризма:** Рурална подручја нуде могућности за развој агротуризма, где посетиоци могу уживати у природи, фармама и традиционалним активностима. Ово може привући туристе и створити додатне приходе за локалне предузетнике.
- **Органска и локална производња:** Растући тренд потражње за органским и локално произведеним производима може отворити нове тржишне могућности за пољопривреднике и предузетнике који се баве прерадом хране.
- **Дигитализација и online продаја:** Развој технологија и интернет платформи омогућава руралним предузетницима да продају своје производе online и допру до ширег тржишта, што може повећати продају и приход.
- **Едукација и обука:** Постоји прилика за отварање центара за обуку и едукацију у различитим областима, укључујући пољопривреду, занатство, предузетништво и дигиталне вештине, што може допринети развоју локалне радне снаге.
- **Одрживи развој и еколошке иницијативе:** Растућа свест о заштити животне средине може отворити прилике за предузећа која се баве обновљивим изворима енергије, еколошким производима и одрживим праксама.
- **Подршка локалним заједницама:** Многе организације и фондације нуде подршку и финансијске подстицаје за предузетнике у руралним подручјима, што може олакшати покретање и развој бизниса.
- **Могућности за сарадњу:** Предузетници у руралним подручјима могу створити кооперације и заједнице које ће им помоћи да размене ресурсе, знање и тржишне могућности.
- **Развој инфраструктуре:** Повећана улагања у инфраструктуру, као што су путеви, комуникације и транспорт, могу створити повољније услове за пословање и олакшати приступ тржиштима.

Искоришћавање ових прилика може помоћи предузетницима у руралним подручјима да развију одрживе и успешне бизнисе.

У руралним подручјима неизбежне су и **претње** са којима се суочава предузетништво, а које могу утицати на успех и одрживост пословања.

Неке од претњи укључују:

- **Економска нестабилност:** Промене у економским условима, као што су рецесије, флуктуације цена пољопривредних производа или смањење потражње, могу значајно утицати на рурална предузећа.
- **Растућа конкуренција:** Повећање конкуренције, како из других руралних предузећа, тако и из урбаних средина или иностранства, може отежати постизање тржишног удела и одржавање профитабилности.
- **Миграција становништва:** Многе руралне заједнице суочавају се с миграцијом младих ка урбаним срединама у потрази за бољим образовним и радним приликама, што може довести до недостатка радне снаге.
- **Ограничен приступ финансијским ресурсима:** Тешкоће у добијању кредита или инвестиција могу ометати развој предузетништва, јер предузетници можда неће моћи да финансирају своје пројекте или проширење пословања.
- **Лоша инфраструктура:** Недостатак адекватне транспортне и комуникационе инфраструктуре може отежати приступ тржиштима, материјалима и купцима.
- **Технолошке баријере:** Предузетници у руралним подручјима могу се суочити с изазовима у приступу модерним технологијама и иновацијама, што може утицати на њихову конкурентност.
- **Промене у потрошачким навикама:** Брзе промене у преференцијама потрошача и трендовима на тржишту могу представљати изазов за рурална предузећа која се можда не могу брзо прилагодити новим условима.
- **Природне непогоде:** Рурална предузећа, посебно у области пољопривреде, могу бити изложена ризицима од природних непогода, као што су суше, поплаве или болести биљака и животиња.
- **Ограничен приступ образовању и обуци:** Недостатак образовних и обучних ресурса може отежати предузетницима да развију потребне вештине и знања за успешно вођење пословања.

Суочавање са овим претњама захтева стратешко планирање и прилагодљивост предузетника, као и подршку локалних заједница и других институција.

6. ЗАКЉУЧАК

Предмет и циљ истраживања у овом раду био је утицај предузетништва на рурални развој у Републици Србији, односно циљ је да се сагледа да ли и у којој мери предузетништво може да утиче на развој руралних подручја наше земље. Истраживање је показало да предузетништво, иако има велики потенцијал да значајно допринесе руралном развоју Републике Србије, још увек није довољно развијено у сеоским подручјима, чиме је испуњен циљ овог истраживања.

У овом раду дефинисане су три полазне претпоставке, односно хипотезе истраживања. Прва хипотеза гласи: *„Предузетништво позитивно утиче на рурални развој“*. Наше истраживање показало је да предузетништво представља један од одлучујућих чинилаца убрзања привредног и руралног развоја једне земље. Неки од начина на који предузетништво позитивно утиче на рурални развој су: повезује пољопривреду са другим привредним гранама, повећава запосленост, уводи нове производе и отвара нова радна места, доприноси напретку друштва, доприноси развоју подручја итд. По овоме се може закључити да је прва хипотеза прихваћена.

Друга постављена хипотеза гласи: *„Предузетништво није довољно развијено (заступљено) у руралним подручјима Републике Србије“*. Истраживање је показало да недостатак инфраструктуре, ограничен приступ финансијама и недовољна едукација становништва представљају кључне препреке за интензивнији развој предузетништва у руралним подручјима. Поред тога, расположиви природни и људски ресурси у руралним срединама нису у потпуности искоришћени, па се и за другу хипотезу може закључити да је прихваћена.

Последња, трећа хипотеза овог истраживања гласи: *„Подстицајне мере државе позитивно утичу на развој предузетништва у руралним подручјима Републике Србије“*.

Истраживање је показало да је систем подршке предузетништву у већини земља, укључујући и Србију, и даље на знатно nižем нивоу од оног који оно заслужује. Незадовољавајући развој предузетништва у претходном периоду у Србији представља резултат, пре свега, нестабилног и превише регулисаног пословног амбијента, дугогодишњег занемаривања значаја предузетништва од стране креатора економске политике, нелојалне конкуренције итд. Економска политика довела је предузетнике у неповољан положај, јер је одувек фаворизовала привлачење страних инвеститора, тако што су бројни финансијски подстицаји били креирани само за потребе страних улагача. Таква политика несумњиво је довела до дискриминације малих предузетника.

Овим се може закључити да се трећа хипотеза одбацује, односно да наша држава својим мерама не подстиче предузетништво у мери у којој би требала. Институције система требале би, путем стимулишуће пореске и кредитне политике, као и јачања предузетничке инфраструктуре, да обезбеђују повољне услове и амбијент за предузетништво.

Предузетништво у руралним подручјима игра кључну улогу у подстицању економског развоја и очувању локалне заједнице. Кроз стварање радних места, доношење иновација, очување традиције и културе, диверзификацију економије и повезивање са тржиштем, предузетници доприносе јачању руралних подручја и унапређењу квалитета живота становника. Управо из ових разлога, веома је битно да се предузетништво у руралним подручјима додатно развија, да се младо становништво едукује, као и да држава својим подстицајним мерама мотивише појединце да покрену сопствени бизнис. Искоришћавањем постојећих потенцијала, рурална подручја у Србији могу постати центри одрживог економског развоја.

7. ЛИТЕРАТУРА

1. Авлијаш Р., Авлијаш Г. (2013): “Предузелништво”, Универзитет Сингидунум, Београд.
2. Богданов, Н. (2011): “Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија”, Програм Уједињених нација за развој, Београд.
3. Вукотић М., Звиздојевић Ј. (2018): “Предузелништво у пољопривреди као фактор бржег развоја”, Центар за економска истраживања Института друштвених наука, Београд.
4. Вукмировић, Н. (2005): “Модели подршке развоју женског предузелништва”, Индустија, 2005, вол. 33, бр. 4, стр. 1–18.
5. Genera, С.. (2005): “Nature vs. Nurture”, Region Focus, стр. 17–20.
6. Ђурић, К. (2022): „Рурални развој“, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
7. Ђурић, К., Његован, З. (2016): „Економика пољопривреде“, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
8. Закон о пољопривреди и руралном развоју ("Сл. гласник РС", бр.41/2009, 10/2013 - др. закон и 101/2016), члан 3.
9. Звездановић Лобанова Ј., Лобанов М. (2018): “Институционални фактори развоја предузелништва”, Предузелништво vs рентијерство, Центар за економска истраживања Института друштвених наука, Београд.
10. Јовановић И. (2015): “Предузелништво у савременим условима пословања”, Универзитет у Београду, Технички факултет у Бору.
11. Lordkipanidze, М., Brezet, Н., Backman, М. (2005): “The entrepreneurship factor in sustainable tourism development”, Journal of Cleaner Production, стр. 787–798.

12. Lyons, T. (2002): „Building social capital for rural enterprise development“: Three case studies in the United States, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, vol. 35, pages 5-24, DOI: 10.1080/15575330409490119.
13. Меловић Б. (2015): “Предузетништво и бизнис”, Универзитет Црне Горе, Економски факултет Подгорица.
14. Матић А., Пејовић Б. (2022): “Теоријска концептуелизација предузетништва”, Факултет друштвених наука, Београд.
15. Милановић Р. (2006): “Аграрно и рурално предузетништво у агробизнису Србије и европским интеграцијама”, Институт за економику пољопривреде, Београд.
16. Околић, М. (2007): “Систем за подршку развоју малих и средњих предузећа”, Факултет пословне економије, Паневропски универзитет „Апеирон“, Бања Лука.
17. Пејановић, Р., Његован, З. (2010): “Предузетништво као развојни ресурс (агро)привреде Републике Србије”, *Агроекономика* br. 53 - 54, стр 5–15.
18. Поповић, Б. (2009): “Contribution of Small and Medium Sized Enterprises in Republic Serbia”, *Journal of Agricultural Sciences*, бр. 54, стр. 63–80, DOI: 10.2298/JAS0901063P.
19. Перић М., Дејановић А. (2016): “Буди сам свој газда”, Предузетнички приручник за покретање сопственог бизниса, Висока школа модерног бизниса, Београд.
20. Petrin, T. (1994): “Entrepreneurship as an economic force in rural development”. Seventh FAO/REU International Rural Development Summer School, Herrsching, Germany.
21. Радоњић Ј. (2018): “Предузетништво, иновације и интелектуална својима”, Специјалистички рад, Универзитет Адриатик Бар, Факултет за медитеранске пословне студије, Тиват.
22. Цвијић М., Ћосић И., Бороцки Ј. (2012): “Значај предузетништва за рурални развој Републике Србије”, Висока школа за економију, предузетништво и управљање, Загреб.

23. Шкрбић М., Мишковић И., Милошевић С., Нешић М. (2019): “Предузетнички модели у функцији одрживог туризма”, Факултет за спорт и туризам – ТИМС, Нови Сад.
24. <https://agroportal.rs/> (приступљено: март, 2025).
25. <https://energetskiportal.rs/ruralni-razvoj-srbije-ozivljavanje-sela/> (приступљено: март, 2025).
26. <https://www.raris.org/index.php/mspp-mala-i-srednja-preduzeca-i-preduzetnistvo> (приступљено: март, 2025).
27. www.divac.com (приступљено: март, 2025).

8. ПРИЛОЗИ

Прилог 1. Списак слика

Број	Назив слике	Страна
1	Adam Smith	9
2	David Ricardo	9
3	John Stuart Mill	10
4	Jean-Baptiste Say	10
5	Richard Cantillon	11
6	Alfred Marshall	13
7	Joseph Schumpeter	13
8	Села Србије	20
9	Прерада пољопривредних производа	25
10	Рурални развој у Републици Србији	28

Прилог 2. Списак табела

Број	Назив табеле	Страна
1	Пожељне особине предузетника	16
2	Елементи димензија руралног развоја	26
3	Ограничења предузетништва у руралним срединама	32
4	Фактори подстицаја предузетништва у руралним срединама	32

Прилог 3. Списак шема

Број	Назив шеме	Страна
1	Елементи руралног развоја	22
2	SWOT анализа	39